

ROSKATIETEEN VASTAISKU

Elämä on täynnä vaikeita valintoja. Miten suhtautua tunnettujen professorien, emeritusprofessorien, kansainvälisesti julkaisseiden suomalaisten tiedemiesten kirjoittamaan humpuukiin, josta keskustellaan ja jonka eräät mediat ottavat vakavasti. Pitääkö mennä mukaan keskusteluun ja millä tavalla? Kannattaako nähdä vaivaa, kuluttaa omaa aikaansa tällaiseen keskusteluun? Eikö tällöin vain humpuukin tuottaja ole saavuttanut tarkoituksensa? Valinta on vaikea. Se, että olen jaksanut lukea ja kirjoittaa kahdesta ”tieteellisestä” roskakirjasta, osoittaa, että minussa on sadomasokistisia piirteitä. Mutta ehkä tämän lehden lukijat kuitenkin kosuvat tästä, jollain tavalla.

Tässä on myös tietty ero verrattuna vaikkapa psykoanalyysia koskevaan keskusteluun, johon olen myös osallistunut. Psykoanalyysin ongelma on siinä, että se esiintyy tieteenä ja hoitokäytäntönä, joka on legitimiä siinä missä muukin akateeminen tiede ja siitä johdetut hoitokäytännöt. Näin ei kuitenkaan ole, ja kunhan tämän kaikki ymmärtävät, niin psykoanalyysin olemassaolo ei sinänsä ole ongelma, yhtä vähän kuin skientologian tai astrologiankaan. Ongelma on siinä, että psykoanalyttikot sotkevat rooleja: he saattavat samalla olla lääkäreitä ja sellaisina kirjoittaa asiantuntijalausuntoja, tai yhteiskuntatutkijoita, joille psykoanalyysi on jonkinlainen adekvaatti kuvaus ihmismielestä.

Yrjö Ahmavaara, Tatu Vanhanen ja Matti Wäberg eivät edusta mitään erityistä epätieteellistä huuhaa-suun-

tausta. Päinvastoin: he ovat mielestään mitä kovimman tieteen edustajia, tutkijoiden valtaemmistön harjoittaman tieteellisen tutkimuksen vastustajia. Erityisesti Ahmavaara edustaa linjaa, jonka mukaan koko nykyinen yhteiskuntatiede on täysin epätieteellistä ja vain matematiikkaan perustuva tiede on tiedettä. He ovat kaikki käsittäkseni samaa mieltä kanssani siitä, että psykoanalyysi ei ole tiedettä lainkaan.

Tämä tilanne kertoo siitä, että tieteessä voidaan mennä metsään ainakin kahdella tavalla: kun pyritään tekemään tiedettä sellaisesta, millä ei ole mitään reaalista perustaa, ja kun pyritään väittämään, että vain eksakteilla kokeellisilla menetelmillä testatut matemaattiset teoriat voivat olla tiedettä. Jälkimmäinen tapa on vähemmän vahingollinen ihmisten kannalta, mutta siitä tulee vahingollista, kun pyritään ulottamaan matemaattiset menetelmät sinne, missä ne eivät toimi ja missä tulokset voivat olla vain vääriä, koska itse mittauksiin sisältyy jo valtava virhe (tai tulokset eivät ole ”puhtaita”, koska ne sisältävät sekä selittävän että selitettävän, kuten esim. Vanhasen selittäessä kansantuloa per capita älykkyysosamäärällä).

Ahmavaaran kirjoittama osuus kirjasta Geenien tulo yhteiskuntatieteisiin on tässä suhteessa erityisen havainnollinen. Se toistaa pitkälti hänen Hyvinvointivaltion tabu-kirjansa älykkyystutkimusta koskevan osuuden (kuviotkin ovat edelleen yhtä surkeita: Ahmavaara ei ole vieläkään opetellut alkeellista kuviotekniikkaa). Kuvattessaan vaikka-

pa kaksostutkimuksia Ahmavaara kertoo, kuinka eräs ”testi” eliminoi lapsuuden kasvuympäristöjen erilaisuuden (tutkittavilta on kysytty heidän muistikuviaan) ikään kuin kyseessä olisi jokin eksakti mittausta. Samoin Ahmavaaran mielestä on täysin luonnollista, että älykkyysosamääriin tehdään ns. Flynn-korjaus eli otetaan huomioon elintason nousu (puhumattakaan siitä, että tässä yhteydessä Ahmavaara pohtisi Vanhasen ”sensaatiomaista aineistoa” kansantulon ja älykkyysosamäärän korrelaatiosta). Jokin epä-määräinen mittausta ei muutu yhtään sen tarkemmaksi, jos sille annetaan hieno nimi.

Ahmavaaran perusväite on, että ÄO on puhdistettu kaikista kulttuuri- tai varallisuusefekteistä ja että se kertoo vain ja yksinomaan ihmisen älykkyyydestä. Kuitenkin sen matemaattisen kyvykkyyden asteikko on rakennettu vaikkapa elementeistä, jotka edellyttävät potenssilaskun hallitsemista. Jos olen koulussa harjoitellut paljon potenssilaskua, pärjään taatusti paremmin testissä kuin jos en olisi koskaan kuullutkaan potensseista. Mistä tämä mahtaa kertoa?

Suuren osan Ahmavaaran osuutta vievät taas kerran kriminologinen tutkimus ja erilaiset psykopatian asteikot. On todella vaikea ymmärtää, että Ahmavaara pitää rikollisten psykologisia mittauksia luotettavina tai kertoilee iloisesti opettajien lapsen psykopaattisuuden arvioinnista luotettavana ennusteena lapsen tulevalle kehitykselle.

Ahmavaaraa käy oikeastaan sää-

liksi. Levy on juuttunut päälle, ja kukaan ei ole nostamassa äänipäätä pois rikkinaiselta uralta. Eläkkeellä olevalle professorille toivoisi parempaa kohtaloa ja mukavampia eläkepäiviä kuin vanhentuneen humpuukin kirjoittamista tieteellisenä totuutena. Toisaalta hänen reseptinsä ovat suorastaan vahingollisia, vaikkapa rikollisten kohtelun tai koulutuksen osalta, joten siinä mielessä sääli on väärä tunne.

Tatu Vanhanen on tehnyt pahan arviointivirheen lähtiessään Ahmavaaran kanssa samaan kirjaan, vaikkei olekaan sentään joutunut kirjoittamaan mitään yhdessä hänen kanssaan. Vanhasella on nimittäin myös jotain kiinnostavaa esitettävää. Kirjan perusajatus, joka on pohtia evoluutioteorian ja geenien merkitystä yhteiskuntatieteissä, on nimittäin erittäin ajankohtainen ja tärkeä. Ahmavaara ja Vanhanen tekevät hartiavoimin työtä diskreditoidakseen tärkeän asian. Itse olen sitä mieltä, että evoluutioteorialla ja evoluutiopsykologialla on paljon annettavaa yhteiskuntatieteille ja että olisi korkea aika päästä irti nykyisestä konstruktionismin yksinvallassa tai postmodernistisesta käsitepuurosta ja otettava huomioon vaikkapa evoluutiopsykologian oivaluksia (hyvä esimerkki on Heikki Sarmajan tässä lehdessä julkaistu loistelas artikkeli inhon sosiologias- ta). On merkillistä, että samalla kun monet tutkijat Suomessa nielevät purematta psykoanalyysin yhteiskuntatieteen inspiraatiolähteenä, niin paljon merkittävämpää ja perustellumpaa kytköstä suorastaan pelätään. Yhtenä syynä on tietysti surullisen kuuluisa sosiobiologia, jossa tehtiin todella rajuja yhteiskuntatieteellisiä yleistyksiä täysin irrelevantin aineiston pohjalta. Toisena ovat juuri sellaiset tutkijat kuin Vanhanen tai Ahmavaara. Mutta kuten sanottu, Vanhanen sentään on jotenkin ajan tasalla.

Samalla Vanhanen kuitenkin toistaa niitä yleistyksiä ja latteuksia, joiden vuoksi evoluutioteoria on niin pahassa maineessa. Hän olettaa – täysin perusteetta, että eivät vain geenit vaan myös nykyiset yhteiskuntamme suoraviivaisesti seuraavat evoluution sääntöjä; miesten yhteiskunnallinen ylivalta on siten ehkä ”adaptiivista”, ja sukupuolten välinen työnjako todella on suora seuraus munasolun koosta. (Se, että nyky maailman työnjako ei ole missään määrin luonnollinen ja tuskinpa ”adaptiivinen”, ei liikuta häntä.) George W. Bush on lajimme vahvin ja älykkäin yksilö, mikäli Vanhaseen ja Ahmavaaraan olisi uskomista.

Ja kirja ohittaa täysin kysymyksen ”geenien” ja ”kasvatuksen” vuorovaikutuksen mekanismeista. ”Patriarkaatin ja sukupuolten välisen työnjaon syntyä on selitetty sillä, että miehet ovat kontrolloineet seksuaalisen elämän muotoja ja ilmeneistä”, tutkijat pahoittelevat, aivan kuin tämä ei sopisi darvinilaiseen ajatteluun (ai niin, se munasolu). Vanhasen heikkoutena ovat myös älykkyystutkimukset: nollatulos siitä, että elintasolla ja älykkyydellä on maailman mitassa lähes täydellinen korrelaatio. Vanhasen tulkinta on, että älykkyystasoltaan alhaisempia maita pitää jotenkin auttaa, koska ne eivät muuten ikinä pääse samalle taloudelliselle kehitystasolle! Miten olisi sellainen tulkinta, että ÄO on taloudellisesti ja kulttuurisesti huomattavan vino? Tämähän on tietenkin mahdoton ajatus ainakin Ahmavaaralle. On ihmeellistä, että omasta mielestään suuri kausaliteetin ja matemaattisten menetelmien tuntija tekee noin suoraviivaisia kausaalisia johtopäätöksiä aineistosta, jota voi verrata tuloksiin jäätelön syönnin vaikutuksesta kesän lämpimyyteen.

Vanhasen ”nuoremmalle tutkijapolvelle” kohdistamat kehotukset ovat kovin pateettisia, kuten hänen

nuhteensa sosiologialle: ”Sosiologit – – uskovat saavansa selville ihmisten toiminnan motiivit ja aikomukset kysymällä sitä heiltä. Sosiobiologit eivät välttämättä usko siihen, mitä ihmiset sanovat, koska he etsivät teon takana olevaa etua. Olisi parempaa tarkkailla, mitä ihmiset todella tekevät, mutta se vie paljon enemmän aikaa kuin haastattelu” (s. 209). Vanhanen on oikeassa vain siinä, että tarvitaan tutkijoita, jotka ottavat evoluutiotulkinnat vakavasti ja pyrkivät ymmärtämään yhteiskunnallisia säännönmukaisuuksia myös evoluution kannalta mutta jotka ymmärtävät sentään jotain yhteiskuntatieteistä, eivätkä ole täysin eristyksissä yhteiskuntatieteellisestä keskustelusta.

Atena-kustannus saisi kyllä hävetä moisen humpuukin kustantajana. Tällaiset kirjat ovat tyyppillisiä omakustanteita tai web-teoksia. Atenalla on sentään jonkinlainen maine puolustettavanaan. Nyt kirjan ulkoasu antaa aivan väärän kuvan sisällöstä.

Matti Wiberg on taas professori, jota lukiessa on ilman muuta selvää, että olisi sata kertaa parempi, jos Danny olisi professori kuin jos Wiberg olisi professori (hän valitettavasti on, joten tervetuloa, Danny!). Niin paljon sammakoita hän kynästään päästää. Tietysti on kunnioitettavaa, että aivan olematon, Kunnallisalan kehittämissäätöön julkaisema pikkukirjanen, joka näyttäisi perustuvan Wibergin vasemmalla kädellä kirjoittamiin pakinoihin (jos näin on, niin sitä ei missään mainita) Suomen kunnat- tai jossain muussa vastaavassa lehdessä, nousee hetkellisesti pääpuheenaiheeksi suomalaisessa lehdistössä. Kirjasessa ei juuri ole muuta kiinnostavaa sisältöä kuin hilliton höökkäys ns. yhden asian liikkeitä kohtaan (Wiberg haluaisi myös lakkauttaa presidentin viran). Toki Wiberginkin mielestä poliittiset puolueet eivät enää edus-

ta muuta kuin omaa koneistoaan, eduskunta tuottaa liikaa tyhjää lain-säädäntöä, edustuksellinen poliittinen järjestelmä on kriisissä jne. Mutta Wibergin ratkaisu onkin poliittisten puolueiden elvyttäminen ja poliittisen järjestelmän arvostuksen nostaminen, koska muuta vaihtoehtoa ei ole. Tämä väite on kovin ma-
sentava. Jos kerran muuta vaihtoehtoa ei ole, lopputulos on selvä: edustuksellinen demokratia järjestelmänä on tiensä päässä. Wibergin ehdottamalla konsteilla ei parannusta synny. Aika entinen ei enää palaa ... Jos kirjasta poistaa naurettavat kuvitelmat puoluejärjestelmän elvyttämisestä entiseen malliin, sitä voi lukea juuri edustuksellisen järjestelmän ankarana tuomiona. Ongelma vain on se, että Wibergin argumentit ovat läpeensä niin helppoja, ettei kovin paljon painoa voi

antaa sellaisillekaan ajatuksille, joissa pilkahtelee järjen hiven.

Summa summarum: tieteellistä roskakirjallisuutta tai rikkaruohoja olisi pyrittävä aktiivisesti kitkemään pois, vaikka se olisikin ikävä riesa vastuullisille tutkijoille. Se on sellaisten tutkijoiden vastuu, jotka tietävät, että humpuuki ei muuksi muutu, vaikka se julkaistaankin arvokkaammassa paketissa tai – mikä vielä pahempaa – nostetaan laajan julkisen keskustelun aiheeksi ja vaikka suuri määrä arvovaltaisia pääkirjoitustoimittajia katsoo perusteluksi kommentoida sitä. Arvostelulle ei tietenkään voi saada samaa julkisuutta, mutta tärkeämpää on ehkä se, että ne tiedeyhteisön jäsenet, jotka ovat erehtyneet luulemaan tätä vakavaksi kirjallisuudeksi, saavat toisenlaistakin informaatiota. Kunnallisan kehittämissäätiötä voi toki

vain onnitella: sillä ei ole mainetta, jonka se kustantajana voisi menettää. Jos mikä tahansa julkisuus kelpaa, niin tavoite on saavutettu. Ja kun vertaa pakkausta sisältöön, niin suhde on yksi yhteen. Mediaa saataksa tapauksessa kiittää siitä, että karpäsestä kasvoikin härkänen.

J. P. ROOS

YRJÖ AHMAVAARA &
TATU VANHANEN
GEENIEN TULO
YHTEISKUNTATIETEISIIN
JYVÄSKYLÄ: ATENA, 2001

MATTI WIBERG
PALUU POLITIIKKAAN
KUNNALLISALAN KEHITTÄMIS-
SÄÄTIÖ 2001